

REPERTOÁROVÁ PŘÍLOHA AMATÉRSKÉ SCÉNY

DIVADELNÍ HRY

PRO DĚTI

PROVĚŘENÉ JEVIŠTĚM

Letošní repertoárová příloha Amatérské scény byla až do předchozího čísla věnována dramatické určené dětskému publiku. Ani v tomto čísle tomu není jinak, byť hry autorky, kterou vám zde představujeme, mají začasť tu vlastnost, že adresu dětského diváka přesahují. Onou autorkou je **Ivana Faitlová**. Narodila se 21.2.1959 v Českých Budějovicích. Žije v Plzni, kde také pracuje jako učitelka mateřské školy. Svou divadelní dráhu započala v loutkovém divadle, v plzeňském souboru Střípek. Zde začala aktivně pracovat v roce 1979 jako loutkoherka. Navštěvovala kurz loutkoherectví při MKS v Plzni (Tomáš Dvořák), Studio mladých na Loutkářské Chrudimi (Jan Dvořák), různé semináře pro učitelky MŠ, loutkářskou lidovou konzervatoř KKS Plzeň a více než deset autorsko-dramatizačních seminářů Loutkářské Chrudimi (obojí Luděk Richter). V posledních letech působila i jako lektorka seminářů Loutkářské Chrudimi (dále jen LCH).

Na LCH se poprvé dostala roku 1980 jako divačka a pak už v letech 1981 – 2005 s třinácti inscenacemi Střípku a jednou uvedenou navíc na loutkářské pouti (jako autorka hudby), v roce 1988 jako spoluautorka a od té doby vždy jako autorka adaptací, v roce 1981 jako spolurežisérka a od roku 1992 jako režisérka a většinou i coby herečka. Na LCH získala vedle cen souborových (za inscenaci atp.) i sedm cen za dramaturgii a režii.

Ivana Faitlová je jednou z nejvýraznějších autorek (většinou adaptace méně známých epických předloh), vynikající nejen citem divadelní potřeby, ale i jazykovým nadáním, a režisérkou s výrazným ženským, ale pevným rukopisem. V tom jí pomáhá i její hudební cítění. V loutkovém divadle je příkladem i svou pracovitostí a zodpovědností, s níž se úspěšně snaží dělat divadlo, které by bavilo děti, dospělé i samotné inscenátory. (*Řádky výše byly vytženy z hesla Ivana Faitlová z publikace Luděk Richtera 50 Loutkářských Chrudimí; Společnost DDD, NIPOS-ARTAMA, Chrudimská beseda; Praha 2001.*)

Kvalita inscenací plzeňského loutkového divadla Střípek přesáhla loutkářské teritorium. A tak mohli, v téměř nepřerušném sledu, návštěvníci někdejšího prestižního festivalu divadla pro děti FEMAD v Libici nad Cidlinou vidět postupně v letech 1992 – 2000 sedm inscenací, počínaje hrou *O Uladinovi a krásné Omně*, které Ivana Faitlová jako autorka a režisérka se souborem připravila. Nadto Střípek v roce 2005 zaznamenává svou devátou účast na Jiráskově Hronově, vrcholové mezidruhovému přehlídce českého amatérského divadla se zahraniční účastí. Poprvé zde byl s hrou *Zlaté kapradí* v roce 1992, následovaly inscenace *Klobásová komedie aneb Hamty, hamty, hamty* a *Kérkonošská pohádka* (1994), *Cikánské princezny* (1995), *Brum – Pohádka aneb Výchova medvědů v Čechách* a *Modrý Mauricius* (1998), *Havrane z kamene* (2000), *Kouzelné mlejno* (2003) a *Třináctery hodiny* (2005). Není mnoho souborů, které by se mohly tak čtenou a namnoze velice úspěšnou účastí pochlubit.

Jen málokterý autor mívá to štěstí, že jeho hry vyjdou aktuálně i tiskem. Ivana Faitlová je měla, a to právem. Uvádíme-li její hru *Cikánské princezny* v této repertoárové příloze, činíme tak u vědomí toho, že již jednou otištěna byla (časopis Loutkář č. 1 / 1996). Chceme však tímto novým uveřejněním upozornit na kvalitní textové předlohy Ivany Faitlové, které by mohly znovu nalézt uplatnění na divadelních jevištích, a to nejen loutkářských. *Cikánské princezny* jsme zvolili svým způsobem zástupně, což neznamená, že náhodně. Blíže již o tom následující Dramaturgický pendant z pera Vladimíra Zajíce. Všechny hry Ivany Faitlové, které byly otištěny časopisem, uvádíme níže v chronologickém přehledu, tak jak byly vydány. Zároveň je doporučujeme k pozornosti všem, kdo hledají kvalitní oporu pro své budoucí divadelní počiny.

PŘEHLED TISKEM VYDANÝCH HER

IVANY FAITLOVÉ

v časopise LOUTKÁŘ

a ČTVRTletníku Dobré divadlo dětem (DDD)

- O Uladinovi a krásné Omně - Loutkář 2/1992
- Zlaté kapradí - Loutkář 11/1993
- Kérkonošská pohádka - Loutkář 2/1995 a DDD letník 1997
- Cikánské princezny - Loutkář 1/1996
- Štuclinka a Zachumlánek - Loutkář 1 a 2/1997
- Brum - Pohádka aneb Výchova medvědů v Čechách - Loutkář 1 a 2/1998
- Modrý Mauricius - Loutkář 1/1999
- Finist, jasný sokol - DDD jarník/letník 2001 a Loutkář 5/2001
- Kouzelné mlejno - DDD letník 2003

Kontakt na autorku lze získat v redakci Amatérské scény v NIPOS-ARTAMA u dr. Milana Strotzera - tel. 221 507 956-7, e-mail: mistr@nipos-mk.cz.

Milan Strotzer

DRAMATURGICKÝ PENDANT

KE HŘE CIKÁNSKÉ PRINCEZNY

Ivana Faitlová: CIKÁNSKÉ PRINCEZNY

Loutková hra na motivy romských lidových pohádek

„Vzduch voní dálkou, vítr ti vlasy do hřívky zacuchá. Hop a skok! Budeš svobodná.“

Divadelní texty Ivany Faitlové jsou neodmyslitelně spojené s inscenacemi plzeňského divadla Střípek. Zároveň však platí, že nejsou bezpodmínečně svázány s jeho poetikou, ale jsou otevřeny i pro jiný divadelní názor a pro širší paletu vyjadřovacích prostředků. Konkrétně *Cikánské princezny*, pokud po nich sáhnete, vám např. nepředepisují, že je lze realizovat pouze marionetami na drátě, a nikdy ne maňásky. Text má svoji jasnou hodnotu tematickou i příběhovou, která nedojde úhony, i kdybyste sáhli po javajkách či totemových loutkách. Zdánlivá samozřejmost, zdá se, ale texty, ať už autorské, určené dovnitř toho, kterého souboru, nebo zadané divadlem na objednávku, jsou často

svázány s tím či oním druhem loutek, neboť na ně, na možnosti jejich sdělování a označování, bývá psán dialog i situace. Nuže, text který máte před sebou, patří dle mého soudu k nejlepším z pera I. Faitlové, i když by někdo mohl namítnout, že *Brum – Pohádka aneb Výchova medvědů v Čechách* je zajímavější, třeba i proto, že se dotýká současna. *Cikánské princezny* jsou ale svým způsobem esencí autorčiny textové poetiky a divadelního názoru. Jsou jako by strohé a současně nadupané obrazy a tajemstvím, což je nejspíše také dáno tím, že čerpají z více kořenů. Na jedné straně principy výchovně naučné orientální pohádky, tedy realita s mírně báčorečnými motivy, na straně druhé jsou postavy stíhány neúprosnou antickou osudovostí. A nad těmito kořeny jako klenba, anebo kol dokola jako magický kruh, proplétají se obřady, rituální zpěvy, vzývání božstev a animální komunikace s přírodou a jejími základními prvky. Přitom platí, že všechny tyto složky nestojí samy o sobě, netrčí, ale jsou do sebe organicky vpleteny co se struktury textu i příběhu textem vyprávěným týče. Tím se také snažím říci, že máte před sebou hru, ve které nejspíše nebudete škrtat (leda tak občas slovo), natož abyste prováděli zásadní úpravy. Není to věru zapotřebí. Ne snad proto, že by byla geniální, ale je harmonická. Zato máte jediný úkol: najít pro tento metaforický text odpovídající prostředky, a s těmi pak realizovat vizuální (jevištní) provedení. Pokusím se dotknout jednotlivých obrazů ne proto, že bych je chtěl převyprávět, ale pro upozornění na některé z motivů promítajících se do tématu, a tím i do vyznění etického a současně divadelně estetického.

„Už brzy nastane noc. Už pálí vřes a pryskyřici. Už brzy půjdeme.“

1. obraz: Představení hrdinek během obřadu ohně. Oheň jako strůjce života by měl být čitelně proveden, neboť on stál a znova bude stát u daru života princeznám.

2. obraz: Propast jako nebezpečné místo, propast jako sestup do podsvětí, propast jako duchovní past, prostě propast jako realita, metafora i metonymie. Slouží i jako první pokoušení osudu. Objevit tedy odpovídající scénografické řešení. Od vyřešení propasti lze dokonce odvinout princip jak divadelně vyprávět a princip vztahu loutka a vodič.

3. obraz: V podstatě pokračování pokusu vyrvat osudu tajemství života. Nejprve se hrdinky tázaly ducha přírodního útvaru, nyní se ptají člověka, využívají schopnost Gudrun vsáhnout do času a nalézt odpovědi.

4. obraz: Bylo nalezeno tajemství zrodu dvojčat, které s sebou nese zárodek závazku osudového typu: *Dáš mi to, o čem doma nevíš*. Oriáš svým činem potvrdil, že Oheň je stvořitel života, a navíc začínají fungovat symboly Slunce a Měsíce co označení dívek. Je to také - což nelze pominout, ale nemělo by se to stavět na odív - noc a den, život a smrt, jing a jang, Já a Nadjá a podobně. Princezny jsou prostě obrazem rubu a líce lidské povahy, stejně jako pan Jekyll a pan Hyde, Faust a Mefisto etc. Tato situace je též kódem k rozšifrování postav. Následuje násilné přetržení získávání vědomostí o osudu, což je příznačné, byť se to nejprve zdá triviální: je však důležité pro další vývoj.

5. obraz: Další motiv přinášejí housle. A to jak ve zvuku - jsou pláčem, jsou smíchem, tak i ve tvaru - neboť připomínají ženské tělo. Navíc se pro princezny housle stávají, dle věštby, symbolem smrti.

„Noc je černá krákoravá vrána, co ulítává každického rána.“

6. obraz: Z ohrožení života se u princezen rodí úmysl vytrvat, což se realizuje mocnou, magickou přísahou při matčině lůně: tím je nastolena hra se životem a se smrtí. Komentář Oriáše zvyšuje napětí, podobně jako přihazované sázky v pokeru.

7. obraz: Dotknutí se osudu vyvolalo u princezen obavy. Teprve tehdy jim naplno dochází, s čím si zahrávaly, a tak povyšují přísahu přes minci-medailonek. Zcela v duchu principu rubu a líce se rodí axiom oběti: *Ty jsi víc než já*. Zvuk houslí věští smrt, ale princezny se nehodlají nechat oklamat. Přesto však platí, že nakonec oklamou samy sebe tvrdíce, že to je přece jen chlap s houslemi. Ale divák by

měl mít, oproti hrdinkám, šimravé, polozřetelné tušení, že to možná není pravda. Že cikán Lavuta je cosi víc, že je ztělesněním Nemesis nebo nevědomým nástrojem v rukou boha ohně.

8. obraz: Stupňování předchozí situace. Posledním odpichem vysoké pece vášní je glosa procházející Gudrun, takže je zřejmé, že i ona je poslem bohů, že nejde kolem náhodně, ale je přitahována, přivábená. Třeba nápevem houslí. Říkám třeba houslí, protože vizualizace osudovosti může mít řadu podob.

9. obraz: Je dosažením bodu singulatury, neboť princezny přestávají ovládat situaci, kterou vytvořily. Proti své původní vůli a nejlepším úmyslům zůstat soudržné, nastolí milostný trojúhelník. První struna přísahy právě praská, první vrut ze stavby sesterského vztahu povolí.

„Jdi tam, kam tě srdce táhne, ale kam tě táhne přespriliš, tam nechod!“

10. obraz: Rozpínání plošného milostného trojúhelníku do sférické podoby, takže z obnažené vztahové nejistoty zavane chlad hrobu. Gudrun jak antická Sfinga, jak král Šalamoun odpověď dává. Princezny prozírají do střízlivosti a obnovují přísahu soudržnosti. Avšak tuto chvíli vzepětí a obětavé člověčiny nekompromisně prolomí, jak ledoborec arktickou krustu, příchod chlapa Lavuty. Kolo osudu se roztáčí a sestry metají minci, aby určila, která z nich si odnese vavřík vítězství. Kov losu má rozhodnout tam, kde si horké tepající srdce života neví rady. Metají minci, i když vědí, že ortel jí vyneseny nebudou respektovat, že mezi ně stejně vstoupí zlá krev. Nakonec Jaghvalí poruší všechny přísahy, verdikty, tabu a ukradne sestře muže.

11. obraz: Zrada je dokonána. Zákeřné zabití sestry, její smrt, se stává pečeti budoucího manželského vztahu. Však vzápětí Jaghvalí dojde, že ne pro lásku k muži, ale pro sebe samu, pro své uspokojení lhala, podváděla, zabíjela. Rozhodne se vše napravit. Toto rozhodnutí a vůbec celou dvojlomnou situaci je nutno vystavět jak po smyslu, tak po metaforičnosti (propast), aby se rozhodnutí vykročit na cestu za odpuštěním nestalo tezí, i když žánr pohádky je v tomto celkem tolerantní a přímočarý. Obrat o 180° však musí být uvěřitelný zevnitř postavy (herce i loutky), ne pouze ze slov.

12. obraz: Marné hledání živé vody. Marné volání touhy napravit škodu.

13. obraz: Rozhodnutí skoncovat s prázdným životem však přeruší chechtot všech bohů co si jich lidé navymýšleli, neboť v Jaghvalí, co pro vášně zabíjela, vzklíčil život počatý z vášně a smrti. Osud skutečně umí kousat jak zdivočelý pes, neboť kdože způsobil všechno lidské utrpení touto falešnou zkouškou, touto sebeukojující odplatou za prohřešek matky? Kdo za vinu jedince trestá všechny? Přece bohové, a tak se princezna ocitá v situaci podobné situaci Oidipa. Přece jen je zde ale naděje.

14. obraz: Rituální příprava na oběť typu: *Ty jsi víc než já*. **„Ať mě slunce sežehne na troud, na popel, ať vítr rozfouká, voda odnese, ať po mně nezůstane nic. Ani vzdech. Ani stín.“**

15. obraz: Dokonaná oběť provedená s vědomím viny a lásky, pokory i vzdoru. Důležitý motiv, a tak jej neuspěchat, a především nesentimentalizovat. Naopak je nutné přesně, a zároveň obrazně realizovat zřejmě vědomí člověčiny, lidské křehkosti, zranitelnosti, ale i nezměrné síly ducha a těla. Hrdinka přišla na to, jak vystoupit z kolotoče odplat typu oko za oko, jak vyřešit kvadraturu kruhu, a Oriáš našťestí je bohem s více lidskými vlastnostmi než antičtí. Oproti olympským dokáže odpustit.

Cikánské princezny je pohádka jen zdánlivě jiná než ty, co známe ze střední Evropy. Její jinost totiž není v příběhu, ale v řešení situací života, v jeho skutečné i implantované predestinaci: v pohádce božstvo, v životě geny.

Cikánské princezny je pohádkou jinou především v tom, jak se s ní autorka Ivana Faitlová porovnála. Jazykem, strukturou, divadelností et cetera.

Vladimír Zajíc

IVANA FAITLOVÁ

CIKÁNSKÉ PRINCEZNY

LOUTKOVÁ HRA NA MOTIVY

ROMSKÝCH LIDOVÝCH POHÁDEK

POSTAVY HRY

JAGHVALÍ

DAMAJANTÍ

sestry, cikánské princezny

ORIÁŠ – duch ohně

LAVUTA – cikán

MATKA – královna (stínohra)

GU DRUN – vědma-čarodějka

CIKÁNI, DÍVKY, KONĚ, HOUSLISTÉ

PROLOG

Jsou všude kolem nás.
Tajemné příběhy ze všech koutů světa.
Pravdivé i smyšlené,
veselé i smutné.
České, ruské, dánské, japonské i cikánské.
Ojojjoj, cikánské!
Plné touhy, života, vášnivých písní, lásky, zázraků ... i smrti!
Tak si je kdysi u ohňů cikáni vysnili,
tak si je dnes představujeme my.
Ale kdo ví, jak to bylo tenkrát za magických nocí plných
hvězd?
Kdo ví?

1. OBRAZ

SLAVNOST DUCHA ORIÁŠE

(Oheň, cikánská hudba.)

CIKÁN 1

(Zapaluje oheň.) Ať po celý rok oheň nezhasíná!

CIKÁN 2

Ať jeho teplo je nám útočištěm!

CIKÁN 3

Ať hoří v našich srdcích a koluje v krvi!

CIKÁN 1

Ať naše děti mají jeho jiskru!

VŠICHNI

O to tě prosíme, mocný duchu ohně, duchu Oriáši!

CIKÁN 3

Jagali rat – Ohňová noc, ojojjoj!

(Zpěv, tanec.)

Jagali, Jagali rat, rat, rat,
budem zpívat a hrát!

CIKÁN 2

Dnešní slavnost patří tobě, duchu Oriáši!

Hop, hop, dziny, dziny, dokola,
noc svý černý syny zavolá, zavolá,
laj, laj, laj, laj ...

CIKÁN 1

Tiše, tiše, jsou tady!

*(Přicházejí Jaghvalí a Damajantí, cikáni k nim přistupují,
dávají dárky – čelenky, korále, zpívají píseň.)*

Čaras tumange bacht, bacht, bacht,
vinčas tumange, vinčas tumange.
Štěstí, lásku věčnou,
lásku věčnou, nekonečnou,
přejeme, přejeme vám ...

CIKÁNKA

A ode mě vemte aspoň to jablíčko – jablíčko na líčko
k osmnáctinám! *(Podá jim jablko.)*

DAMAJANTÍ

Díky, díky!

JAGHVALÍ

Vy jste nezapomněli?

CIKÁN 1

Jak bychom mohli, princezničky naše!

CIKÁN 2

Jaghvalí a Damajantí – nejkrásnější děvčata v kraji!

CIKÁNKA

Vaše matka by na vás byla pyšná! Škoda jí, královny, umřela,
ani svatbu vám nevystrojila.

DAMAJANTÍ

Svatbu? Vždyť ještě nemáme ženichy!

CIKÁNI

Ojojjoj! Hledáte ženichy? Tady jsme! My jsme ti praví!
(Zpívají.)

Andoverda gruli náne
man pirano šukarnáne.
Lo i phába prečhinava, hop, hop, hop,
epaš tuke, epaš dáva, hop, hop, hop!

JAGHVALÍ a DAMAJANTÍ

(Zpívají.) Co bych já ti, milý, dala, když nemám, odkud bych
vzala!

CIKÁNI

Červené jablíčko máš, hop, hop, hop,
to mi děvče z lásky dáš, hop, hop, hop!

DAMAJANTÍ

Jablíčko z lásky? To zrovna!

JAGHVALÍ

Až budou hvězdy z nebe pršet a slunko ráno zapadat!

CIKÁNI

Cože? *(Laškují s dívkami, dívky utíkají, zahánějí je.)*

JAGHVALÍ

Jen běžte, běžte!

(Cikáni mizí, dívky se dostávají k propasti.)

2. OBRAZ

U PROPASTI

(Jaghvalí vytáhne jablko, chce se do něj zakousnout, ale pak nabídne sestře.)

JAGHVALÍ

Vezmi si Damajantí.

DAMAJANTÍ

(dvojsmyslně) I ne, tobě se sbíhají chutě ... na milého!

JAGHVALÍ

No počkej! *(Chce ji chytit.)*

DAMAJANTÍ

Tobě, tobě! *(Směje se, dostává se na okraj propasti.)*

JAGHVALÍ

Pozor, propast! *(Damajantí ztrácí rovnováhu. Jaghvalí ji zachytí.)* Damajantí! Ty bláznivá, co bych tu bez tebe dělala?

DAMAJANTÍ

Co? *(Obrátí do žertu.)* Vdala by ses! Nejspíš za šilhavýho Feďmu!

JAGHVALÍ

Jo tak? A ty by sis mohla vzít Miška!

DAMAJANTÍ

Ne, Miška ne!

JAGHVALÍ

Představ si, že až by na tebe volal: *(Volá do propasti, ozvěna.)* Damajantí, vypralas mi šaty? *(Smích.)*

DAMAJANTÍ

A Feďma zas: Jaghvalí, Jaghvalí, už jste zelí šlapali? *(Ozvěna, smích.)*

JAGHVALÍ

Ale stejně bych ráda věděla, za koho se vdáme.

DAMAJANTÍ

(Vezme kámen.) Zkusíme to?

JAGHVALÍ

(Schýbne se pro kámen a volá do poropasti.) Osude, osude, prozrať nám, co bude.

DAMAJANTÍ

Kámen ke kameni, pošli nám znamení. *(Naslouchají.)*

JAGHVALÍ

Nic!

DAMAJANTÍ

Hloupé říkanky. Stejně se nikdy nic nestane!

JAGHVALÍ

A co když ...

JAGHVALÍ a DAMAJANTÍ

Co když se zeptáme jinde!

(Tma.)

Enžibaba bosorka

bengalo, bengalo asaben!

Ďábelský smích!

Cha-cha-cha-cha-cha-chá,

cha, cha, cha, dža, dža, dža!

Te kanes te džane!

bengalo, bengalo, asaben,

chceš-li znát ďábelský smích,

Cha-cha-cha-cha-cha-chá,

cha, cha, cha, jdi, jdi, jdi!

Savi bacht bibacht užarel?

(Verš se opakuje, graduje do hudby.)

3. OBRAZ

U ČARODĚJNICE GUDRUN

GUDRUN

Jaký vás čeká osud? *(Smích.)*

DAMAJANTÍ

Hlavně ... koho si vezmem za muže.

JAGHVALÍ

Řekneš, Gudrun?

GUDRUN

Á, nedočkavá srdce! No pojďte, dušinky moje, podíváme se.

(Damajantí natáhne ruku sevřenou v pěst, na dlani má peníz. Gudrun jej vezme.)

Penízek pro mě, tajemství pro tebe. *(Pohlédne na ruku.)* Tys princezna Damajantí! A tohle tvá sestra Jaghvalí, ukaž!

(Jaghvalí nastaví ruku, Gudrun netrpělivě smete peníz na zem.)

Vidím osud ukrytý v tajemství vašeho zrození. V tajemství, které si vaše matka vzala do hrobu!

JAGHVALÍ

Jaké tajemství, Gudrun?

GUDRUN

Tiše, musím přivolat stíny minulosti ...

DAMAJANTÍ

O čem to mluvíš, jaké ...

GUDRUN

Ššššš! Ať uvidíte cokoliv, mlčte! Jediné slovo a fííí. *(Bláznivě se rozesměje.)*

Ta kanes te džanel, bdengalo, bengalo asaben!

Ko daral mulendar a kányk ávri paruvav tu!

(Hází byliny do kotle. Oheň. Dým.)

4. OBRAZ

STÍNOHRA

(Tma, potichu se rozeznívá cikánská hudba, do popředí vystupuje silueta modlící se Matky – cikánské královny.)

MATKA

Joj, Děvla sanžanlo, Bože všemohoucí, ó Mária! Nane čhave nane bacht! Nejsou děti, není štěstí. Roky tě prosím, ó Bože, vyslyš mě!

(Ticho, jen zvuk větru, Matka vstává.)

Dobrá, nedáš-li ty, dá jiný!

(Tma, ohně, zvuky slavnosti ducha Oriáše. Píseň „Jagali rat“. Přichází Matka.)

MATKA

Oriáši! Ochránče náš, mocný duchu ohně, vystup na zem a pomoz mému trápení! Prosím.

(Zvuk gongu. Červená záře. Zjeví se Oriáš.)

ORÍÁŠ

Pojď blíž, královno!

(Matka přistoupí. Oriáš kolem ní dělá ohnivé kruhy.)

Rozsviť se tělo – prázdné stavení,

probud' se ze sna žárem koření.

Ať život nový znovu se zrodí

v jeho plameni!

(Před Matkou se objeví nádoba.)

Zde je kouzelný pepř. Vezmi si jedno jediné zrnko, to spolkní, a ještě této noci se staneš matkou!

(Oriáš zmizí. Matka bere do ruky zrnko pepře a spolkně jej.)

MATKA

Jen jedno jediné? A co když... *(Rozhlédne se, znovu sáhne do nádoby a spolkně druhý pepř. Zvuk. Nádoba zmizí. Tma. Zazní veselá cikánská píseň, zvuky tamburín.)*

HLASY

Ojojoj! Královně se narodila dvojčata! Dvě dcery podobné jak vejce vejci! Ať žije královna! *(Rej. Hudba. Hlasy doznívají. Objevuje se Matka nad kolébkou.)*

MATKA

Ty, srdíčko moje, co máš na čele znamení měsíce, se budeš jmenovat Jaghvalí. A tobě, zlatíčko, se znamením slunce na čele, dám jméno Damajantí.

(Zvuk gongu. Objeví se Oriáš.)

ORÍÁŠ

Podvedla jsi mě, královno! Přicházím pro to, co ti nepatří. Dej mi jednu ze svých dcer!

MATKA

Ó, Dévla! Né, to né! Já je v bolestech porodila, z mého těla vzešly, jsou mé, obě!

ORÍÁŠ

Ne, jen jedno dítě sis vyprosila, druhé mi vrať!

MATKA

Vem si, co chceš, ale dítě nedám! Jdi pryč! Nikomu je nedám, slyšíš!

ORÍÁŠ

Pak je tedy stihne mé prokletí! Měla se narodit jedna, proto se střetnou jejich osudy. Jen jedné z nich může padnout šťastný los, ten však zažehne v srdci druhé nenávist. A nenávist znamená smrt! Až bude tvým dcerám osmnáct let, přijde...

DAMAJANTÍ

Ne! Nechci to slyšet, nechci!!!

(Stínohra se zruší.)

5. OBRAZ

DOMA (ZÁMEK – STAN)

GUDRUN

Éch! Řekla jsem: Ani slovo! Jděte pryč, jděte, víc už se nedozvíte. *(Mumlá si pro sebe.)* So hin te ačhol ačhola, ajajaj...

JAGHVALÍ

Co se má stát, se stane? Gudrun, řekni, co víš, prosím!

GUDRUN

(Jakoby nebyla při smyslech, má vidění.) Vidím housle ... přináší růže, co uvadnou ... varujte se toho, kdo přijde za tmy, pozor na lásku, přinese neštěstí!

JAGHVALÍ

Jaké neštěstí?!

GUDRUN

(Procitne.) Co? ... Jděte už, běžte! Povídám ven, ven!!! Sako peskere dromeha! *(pro sebe)* Každý svou cestou. *(Vystrčí dívky ven. Ty utíkají za zvuku písně „Enžibaba bosorka“ a doběhnou k propasti.)*

6. OBRAZ

U PROPASTI

DAMAJANTÍ

Neměly jsme tam chodit, neměly! Mám strach, sestřičko.

JAGHVALÍ

Damajantí, víš co říkala matka? Mějte jedna druhou ráda jako sebe samu, jen tak budete šťastné, pamatuješ?

DAMAJANTÍ

Nikdy nebudu milovat žádného muže. Přísahej, že se nikdy nevdáme!

JAGHVALÍ

... Dobrá. Při lůně matčině, při síle otcově, při slunci nebeském, solachárav!

DAMAJANTÍ

Přísahám!

JAGHVALÍ

A třeba ... třeba to byl jen zlý sen. Kdo ví, čím nás ta čarodějnice omámila. Nic se nestane, uvidíš.

DAMAJANTÍ

Nestane? Ale ...

JAGHVALÍ

Pojď pryč, pojď!

(Dívky odcházejí. Z propasti se vynoří duch Oriáš.)

ORÍÁŠ

Uvidíme, jak dlouho vydrží vaše přísaha, sestřičky! *(Smích.)*

(Hudba – přestavba scény.)

7. OBRAZ

DOMA (ZÁMEK – STAN)

(Večer. Svítí měsíc. Jaghvalí se dívá z okna.)

JAGHVALÍ

Dnes je měsíc jako rybí oko. Dívá se na tebe, Damajantí.

DAMAJANTÍ

Ó, smím prosit o tanec, krásný cizince? *(Dá se do tance, zpívá, pak se zarazí.)* Když on má šaty ze stříbra, a já ... ? *(Pohlédne na sebe.)*

JAGHVALÍ

Počkej! Medajlon po mamince. *(Dává jí na krk zlatou minci.)*

Teď záříš jak hvězda na nebi. Nech si ho.

DAMAJANTÍ

To přece nejde, patří nám oběma.

JAGHVALÍ

Tak aspoň na tvůj tanec.

DAMAJANTÍ

Dobrá. *(Připraví se do taneční pózy. V tom zazní melodie houslí.)* Co to bylo?

JAGHVALÍ To jsou přece ... *(Nápěv houslí se přiblíží. Dívky odskočí od okna.)* Co když je to on?!

DAMAJANTÍ

Ne, ne, Gudrun nás chtěla jen vystrašit, zapomeň na to. Pojď spát, sestřičko.

(Jaghvalí zatahuje závěs u okna. V tom se před ní objeví cikán – Lavuta.)

LAVUTA

Dobry večer, růžičky! *(Dívky se vyděsí.)* Čeho se bojíte, koušu snad?

DAMAJANTÍ

Kde ... kde ses tu vzal?

LAVUTA

Mám křídla. Lítám jako pták. A zpívám, jak mi zobák narost! *(Zpívá.)*

Černý oči má ta moje cikánečka,
sukní točí, ojoj, do kolečka.
Hej, hej, dziny dziny hej,
cikánečko, jablíčko mi dej!

JAGHVALÍ

Tady se nerozdává!

DAMAJANTÍ

Vrať se, odkud si přilít!

LAVUTA

Hmm ... škoda přeškoda. Růžičky odkvetou, nikomu nezavoní. A já bych miloval, až by jiskry lítaly!

JAGHVALÍ a DAMAJANTÍ

Pche! *(Odvrátí se.)*

LAVUTA

Nechcete? Nechte být. *(Otočí se a loudavě odchází.)* Ale kdyby přece jen, jmenuju se Lavuta! *(Poodejde, po očku je pozoruje.)*

JAGHVALÍ

Co si myslí?! Že za ním poběžíme?

DAMAJANTÍ

To zrovna! Takovému bych ani malíček nepodala!

JAGHVALÍ

Ani chovat se neumí, nafoukanec!

(Lavuta začne hrát na housle něžnou melodii. Hra pohledů mezi ním a dívkami. Dívky jsou k němu přitahovány stále blíž, až v jednu chvíli na ně Lavuta vybařne.)

LAVUTA

Ha! *(Dívky zaječí. Cikán se dá do smíchu. Dívky se postupně přidávají, nastává uvolnění. Lavuta jim podá růži.)*

Na usmířenou. *(Dívky vztáhnou ruce po růži, zarazí se. V tom Lavuta podává druhou růži. Dívky růže přijmou. Lavuta začne hrát na housle, vyzve dívky k tanci. Tanec je uchvátí. Stmívá se a postavy mizí.)*

8. OBRAZ

DOMA – (ZÁMEK – STAN)

(Ráno. Dívky si pohrávají s růžemi.)

DAMAJANTÍ

Neměly jsme za ním chodit, vím to.

JAGHVALÍ

Damajantí, je to jen hra, nic víc!

DAMAJANTÍ

A stejně už nepřijde.

JAGHVALÍ

(Vyhlédne z okna. Zklamaně.) Nepřijde?

DAMAJANTÍ

Chceš se projít?

JAGHVALÍ

Ne, je tam šedivo a pusto.

DAMAJANTÍ

Hloupý den!

(Nápěv houslí, dívky vyskočí. V okně se objeví dvě růže.)

JAGHVALÍ

Přišel, Přišel!

LAVUTA

Damajantí, Jaghvalí, pojdte růžičky! Venku je krásný den!

(Dívky si berou květiny, vycházejí ven.)

DAMAJANTÍ

Ano, ano.

JAGHVALÍ

Je krásně!

(Dívky venku tančí. Podmanivá hudba.)

LAVUTA

Tvé oči, Damajantí, září jak půlnoční hvězdy! Tvé vlasy, Jaghvalí, jsou nádherné jak hříva divokých koní! Váš krok je tanec jisker, co letí až k samému nebi, jo, sestřičky jiskřičky!

(Tanec se zrychluje, postavy ustupují do pozadí. Nápěv čarodějné písně. Přichází Gudrun.)

GUDRUN

Oj, romano kheliben! Tanec je víno, co do hlavy stoupá. Volání srdce je silnější než strach. Však není růže bez trní, není lásky bez bolesti, holubičky!

(Odchází. Tma. Zazní melodie houslí, je nasvícen zámek – stan, postupně přibývají růže – běh času.)

9. OBRAZ

NA HOUPAČCE, V PŘÍRODĚ

(Lavuta houpe dívky v síti, zpívá píseň.)

LAVUTA

Černý oči má ta moje cikánečka,
sukní točí, ojoj, do kolečka ...

DAMAJANTÍ

Řekni, Lavuto, kde je ta tvá cikánečka?

LAVUTA

Neřeknu!

JAGHVALÍ a DAMAJANTÍ

Řekni!

LAVUTA

A zrovna ne!

JAGHVALÍ a DAMAJANTÍ

Tak si to nech!

LAVUTA

Nó, možná je docela blízko.

JAGHVALÍ a DAMAJANTÍ

Jak blízko?

LAVUTA

Že bych ji mohl dát hubičku! *(Nakloní se k dívkám.)*

JAGHVALÍ

(Smích.) To zrovna!

DAMAJANTÍ

Nech si zajít chutě!

(Dívky utíkají. Změna scény. Hra na schovávanou.)

LAVUTA

Lišky, lištičky, okaté sestřičky, kam jste se schovaly?

JAGHVALÍ

Ve zlatém zámku ...

DAMAJANTÍ

... do bílého džbánu!

JAGHVALÍ a DAMAJANTÍ

Na tebe jsme čekaly!

(Honička. Dívky lákají Lavutu k sobě.)

JAGHVALÍ

Lavuto!

DAMAJANTÍ

Lavuto!

LAVUTA

(Chvilí se rozhoduje, pak přistoupí k Damajantí.) Damajantí!

(Jaghvalí uraženě odejde.)

DAMAJANTÍ

Slíbils nám projížďku na koni, zapomněls?

LAVUTA

Jak bych mohl! A co Jaghvalí?

DAMAJANTÍ

Jaghvalí?! Copak já ti nestačím?

LAVUTA

Kdepak! S tebou pojedu až na kraj světa, krásná Damajantí!

(Chystají se odejít. V tom se objeví Jaghvalí s medailonem na prsou.)

JAGHVALÍ

Tady jste! Snad mi nechcete utéct, *(jedovatě)* sestřičko!?

LAVUTA

Jaghvalí! Ó krásný medailon. Záříš v jeho lesku jako slunce!

DAMAJANTÍ

Vzácný šperk po mamince, patří nám oběma. *(zle, pološeptem k Jaghvalí)* Proč sis ho vzala?! Chceš se mu líbit, co?!

LAVUTA

Ale, ale, sestřičky, snad byste se nehádaly? Pojd'te, ve třech nám bude veseleji!

DAMAJANTÍ

Jed'te sami. Už se mi nechce, sbohem! *(Odjede.)*

JAGHVALÍ

Damajantí, počkej! *(Lavuta jí zastoupí cestu.)*

LAVUTA

Snad mě nenecháš na ocet? S tebou pojedu až na kraj světa, krásná Jaghvalí! *(Podává jí ruku. Vyjíždka na koni.)*

Heja, heja, podkověnky zvoní,
leť, koníčku, krajinou.
Heja, heja, vítr sladce voní,
pojed' tajnou pěšinou!
Ta pěšina vede rovnou ke hvězdám,
hop, hop, hop,
nenajde ji, nenajde ji,
kdo je sám!
(Tma.)

10. OBRAZ

U ZÁMKU – STANU

(Rozednívá se. Zpěv ptáků. Ze zámku se tiše vykrádá Jaghvalí.)

JAGHVALÍ

(šeptem) Lavuto, Lavuto! *(Hvizd. Růže. Jaghvalí jde za scénu. Tlumený smích.)*

DAMAJANTÍ

(Vyběhne ven.) Jaghvalí!!

JAGHVALÍ

(Přibíhá s růží v ruce.) Co je? *(Rychle schová růži za záda.)*

DAMAJANTÍ

Kdes byla?!

JAGHVALÍ

Projít se ... jen tak v ranní rose.

DAMAJANTÍ

A co je tohle! *(Vytrhne ji růži.)* Tys byla za Lavutou!

JAGHVALÍ

To není pravda!

DAMAJANTÍ

Lžeš! Nejsem slepá! Chceš ho mít jen pro sebe!

JAGHVALÍ

Já? To ty se kolem něj pořád točíš!

DAMAJANTÍ

Ty lhářko! Co to říkáš? Já přece ... je to jen hra, tak co!

JAGHVALÍ

Blázne! Co si to namlouváš? Vždyť ty ho miluješ, miluješ!

DAMAJANTÍ

Ne, ne ...

JAGHVALÍ

(šeptem) Miluješ ... tak jako já. *(Ticho.)*

DAMAJANTÍ

Naše přísaha, pamatuješ?

(Nápěv čarodějné písně. Přichází Gudrun.)

GUDRUN

(Drží v ruce růži. Dívky ustaršeně uhýbají.) Bojíte se toho, co vím? Toho, co se stane? Nikdo neujde svému osudu, děťátka moje.

JAGHVALÍ

Co máme udělat, Gudrun?

DAMAJANTÍ

Řekni, co?

GUDRUN

Jdi tam, kam tě srdce táhne, ale kam tě táhne přespříliš, tam nechod'! Tak je to, děvenky ... *(Jde dál, mumlá si pro sebe.)*

JAGHVALÍ

Nebyl to sen ... ta kletba ... ona se splní!

DAMAJANTÍ

Musíme zapomenout, Jaghvalí.

JAGHVALÍ

Ano, už se s Lavutou nesejdeme. Nikdy!

DAMAJANTÍ

Podej mi ruku. Když budem stát při sobě, nic se nám nestane.

JAGHVALÍ

To řekla maminka, než umřela, pamatuješ?

(Hvizd. Objeví se Lavuta.)

LAVUTA

Sestřičky lištičky, pojd'te!

Slunce se pyšní na nebeské bání, vánek trávu čechrá, stýská se mu po vašem tanci!

DAMAJANTÍ

Už ne, Lavuto, už nebudeme tančit.

JAGHVALÍ

Odejdi. Odejdi a víc se nevracej!

LAVUTA

Opravdu to chcete?

JAGVALÍ a DAMAJANTÍ

Ano.

LAVUTA

(Otočí se, pomalu odchází.) Sbohem, sestřičky! *(Nápěv houslí, Lavuta mizí.)*

DAMAJANTÍ

Ne!!!

JAGHVALÍ

Nechod'!

LAVUTA

(Smích. Přichází zpět.) Chcete mě zkoušet, nebo je to nová hra? *(Dívky před ním couvají.)* Co je s vámi, růžičky? Jste smutné jak černé hvězdy, jak potok bez vody.

DAMAJANTÍ

Lavuto, řekni ... máš nás rád?

LAVUTA

Jako svůj život!

JAGHVALÍ

A chtěl bys jednu z nás za ženu?

LAVUTA

Ó Bože, chtěl, pravdaže chtěl!

DAMAJANTÍ

Řekni tedy ... kterou?

LAVUTA

Jo, Devla sanžanlo! Jste si podobné jak vejce vejci, obě líbezná a dobré, jak si mám já, ubohý Lavuta vybrat?!

JAGHVALÍ

Ale třeba máš některou z nás radši.

LAVUTA

Mám vás obě stejně rád, sestřičky jiskřičky. Samy rozhodněte, která z vás mi dá své srdce.

JAGHVALÍ

To přece nejde!

DAMAJANTÍ

To nejde jinak! Odejdi, Lavuto. Zítra za tebou přijde jedna z nás jako tvá nevěsta.

LAVUTA

Zítra! Ojjojjoj! Zítra protančím noc i den, obejmů ženu a budu stoupat ke hvězdám! Už zítra, ojjoj! (*Odchází.*)

JAGHVALÍ

Buď ty, nebo já. Jak se chceš dohodnout?

DAMAJANTÍ

Ať tedy rozhodne osud. (*Strhne zlatou minci z náhrdelníku.*)

Ať jednu z nás vybere los. Když padne hlava, Lavuta bude můj, padne-li orel, vzdám se ho. Platí?

JAGHVALÍ

Platí.

DAMAJANTÍ

(*Háze. Padne hlava.*) Ó Devla, ó Mária polikeriben!

Díky, díky, díky! (*Jaghvalí se otáčí zády.*) Nebuď smutná, sestřičko, najdeš si krásného ženicha, budeš šťastná, uvidíš!

JAGHVALÍ

Ne, ne, neee!!! (*Běží k zámku.*)

DAMAJANTÍ

Jaghvalí ...

JAGHVALÍ

Nech mě!

DAMAJANTÍ

Nemohu za to. To osud rozhodl, ne já.

JAGHVALÍ

(*zle*) A čím to byl nápad, he? Padne hlava, Lavuta bude můj ...!

DAMAJANTÍ

Zrovna tak mohl padnout orel!

JAGHVALÍ

Ale nepadl, sestřičko, nepadl! To tys házela, tobě přálo štěstí!

DAMAJANTÍ

Jaghvalí ... (*Chce ji pohladit, ale setra ji odstrčí.*)

JAGHVALÍ

Běž pryč! Slyšíš, jdi!!!

DAMAJANTÍ

(*Váhavě zachází domů.*)

JAGHVALÍ

(*zle*) Proč ona, proč ne já?! (*Zpívá.*)

Oj, duše má pláče, naříká,
už je ztracená, už je ztracená

láska, Bože můj, ach láska veliká!

Láska veliká.

(*Při písni nastává noc. Objeví se Lavuta.*)

LAVUTA

(*šeptem*) Sestřičky, jiskřičky!

JAGHVALÍ

Lavuto?

LAVUTA

Tos ty, Jaghvalí? Nemohu spát, hořím zvědavostí. Která z vás se stane mou, pověz?!

JAGHVALÍ

... Já, já jsem tvá nevěsta!

LAVUTA

Ach, Jaghvalí!

JAGHVALÍ

Umírám touhou po tobě!

(*Obejmou se. Nápěv houslí. Splynutí stínů. Tma. Změna scény.*)

11. OBRAZ

U PROPASTI

(*Jaghvalí sedí na kraji propasti. Damajantí ji hledá.*)

DAMAJANTÍ

Jaghvalí! Jaghvalííí! (*Přichází.*) Tady jsi. Je čas, musíme se rozloučit. (*Jaghvalí je netečná.*) Jaghvalí?

JAGHVALÍ

(*Vstane, mluví s podivným úsměvem v hlase.*) Ano, musíme se rozloučit, sestřičko. (*Změní tón.*) Odejdi! Lavuta je můj. Já s ním byla dnes v noci! Jako žena s mužem, rozumíš?!

DAMAJANTÍ

Ty ...! Jak jsi mohla?! Víš, co jsi? Jsi zrádkyně, falešná lhářka! Řeknu Lavutovi, jak to bylo, ani se na tebe nepodívá!

JAGHVALÍ

Mlč!

DAMAJANTÍ

Jen ať to slyší! Lavuto!

JAGHVALÍ

Mlč, povídám!

DAMAJANTÍ

Lavutóóó, Lavu ...

JAGHVALÍ

Mlč!!! (*Srazí sestru do propasti. Ticho. Jaghvalí couvá, v tom se na druhé straně propasti objeví Lavuta. Jaghvalí strne.*)

Lavuto! ... já ... miluji tě ... (*Lavuta se beze slova otočí.*)

Něodcházej! Slyšíš! Lavuto!!! (*Lavuta zmizí.*) ... Bože, co jsem to udělala? (*Vrhne se k propasti.*) Damajantí!!! (*Zašeptá.*) Sestřičko.

(*Z propasti se ozve píseň mrtvé Damajantí.*)

Le tu e Lavuta, zabaš pre lavuta,
zabila, zabila, srdce mé zradila
láska krutá.

Le tu e Lavuta, zabaš pre lavuta.

JAGHVALÍ

Ne! Kdybych měla všech sedm světů prochodit, nohy do krvava rozedřít, jíst chleba z popele a zapíjet blínem, vrátím ti život, sestřičko! Solachárav, přísahám!

(*Kolem Jaghvalí se začnou míhat stíny, vše se mění ve snovou vizi.*)

12. OBRAZ

PŘELUDY

JAGHVALÍ

Hej! Kde jste kdo! Slyšel jste někdo o živé vodě? Džido paní, voda, co vrací život? Má sestra umřela.

(Přicházejí tančící dívky.)

DÍVKY

Živá voda? To je přece tanec! Romano kheliben! Zapomeň na svou sestru, pojd' s námi, Jaghvalí! Protančíme tisíc dnů a nocí, budeme kroužit jak ptáci pod širým nebem, pojd', Jaghvalí, pojd'!

JAGHVALÍ

(Vyproští se z kruhu dívek.) Nemůžu! Musím najít živou vodu pro sestru!

(Dívky zmizí. Objeví se koně.)

KONĚ

Heja, heja, hej! Nech sestru spát a pojeď s námi tryskem o závod, pojeď Jaghvalí, pojeď až na kraj světa! Vzduch voní dálkou, vítr ti vlasy do hřívy zacuchá, hop a skok! Budeš volná a svobodná!

JAGHVALÍ

Jen běžte, koníčky, běžte beze mě. Mě čeká má sestra tam hluboko dole bez života.

(Koně mizí. Přicházejí houslisté.)

HOUSLISTÉ

Nač myslet na smrt, Jaghvalí. Co bylo, je pryč a zítřek daleko! Žiješ teď a v tuhle chvíli, pojd', zažehnem ohně a v žáru noci zahrajem píseň vzdechů na tvé tělo! Pojd', Jaghvalí! *(Jaghvalí jde za hudbou, je omámená. Procitne.)*

JAGHVALÍ

Ne!!! Jděte pryč, slyšíte, jděte!!!

(Ticho. Přeludy zmizí. Jaghvalí se znovu ocitá u propasti.)

13. OBRAZ

U PROPASTI

(Ozve ase nápěv čarodějné hudby. Objeví se Gudrun.)

JAGHVALÍ

Gudrun?

GUDRUN

Není živé vody, co by vrátila život tvé sestře, Jaghvalí.

JAGHVALÍ

Pak ani můj život nemá smysl! *(Přistoupí k propasti.)*

GUDRUN

Počkej! Máš na čele znamení měsíce, hvězdy mohou vědět víc.

(Na obloze se objeví hvězdy. Gudrun z nich čte.)

Až přijde čas, narodí se ti dítě, syn. V něm je tvá naděje.

JAGHVALÍ

Dítě, já budu mít dítě? Ach, Lavuto, kde jsi? Gudrun, tolik bych ho chtěla vidět!

GUDRUN

Opravdu chceš vidět svého Lavutu?

JAGHVALÍ

Ano, ano, ať je kdekoliv!

GUDRUN

Dobrá. So hin te ačhol ačhola! *(Stínohra. Nápěv houslí. Objeví se stín Lavuty, který mění podobu v ducha Oriáše.)*

JAGHVALÍ

Ale ... to ... to je přece ...!

GUDRUN

Oriáš! *(Obraz zmizí.)* Duch ohně!

JAGHVALÍ

Ne, to ne!!

GUDRUN

To on vzal na sebe podobu člověka, který byl jedné z vás souzený.

JAGHVALÍ

Oriáš?

GUDRUN

Jedině on může vrátit tvé sestře život!

JAGHVALÍ

Jak, řekni, jak?

GUDRUN

Jediný den v roce můžeš vyvolat mocné duchy. Až nastane Ohňová noc, půjdeš prosit ducha Oriáše, aby vzal svou kletbu zpět. Ale nezapomeň na syna, on je tvá naděje, rozumíš?

JAGHVALÍ

A ... ano. *(Gudrun odchází.)* Gudrun? Tak Lavuta ... vlastně není?

GUDRUN

Pravý Lavuta jednou přijde. Všechno záleží jen na tobě, Jaghvalí! Nezapomeň, Jagali rat!

Ej, duje vítr, duje, listí uvadá.

Ej, snížek poletuje, slunko zapadá.

Noc je černá krákoravá vrána,

co ulítá každíčkého rána.

Hop, hop, hop, hop, hrej, Rome hrej,

hop, hop, hop, hop, hrej Rome hrej,

hop, hop, hop, hop, dziny, dziny, hej!

Ej, přijde jaro, přijde, zase bude máj.

Ej, slunko zlaté vyjde, jen cikáne hraj!

Den za dnem jak divokej kůň cválá,

noc za nocí oheň více sálá!

Refrén:

Hop, hop, hop, hop, hrej, Rome hrej ...

14. OBRAZ

JAGHVALÍ S DÍTĚTEM

JAGHVALÍ

(Drží v náručí dítě.) Spi, můj maličký, spi. Už brzy nastane noc, už pálí vřes s pryskyřicí, už brzy půjdeme. Hajej, spi, havránku můj, snad už skončí mé trápení.

GUDRUN

(Přichází.) Je čas, Jaghvalí.

JAGHVALÍ

Mám strach, Gudrun.

GUDRUN

Já vím, ale víc už ti nepomůžu.

JAGHVALÍ

Já půjdu. Půjdu!

GUDRUN

Pamatuj, Jaghvalí, jednej podle svého srdce! *(Jaghvalí odchází.)* So hin te ačhol, ačhola. Co se má stát, se stane. *(Tma.)*

15. OBRAZ U PROPASTI

(Vzdálená hudba slavnosti.)

JAGHVALÍ

Oriáši, mocný duchu ohně, prosím ... prosím zjev se!

ORIÁŠ

(Zvuk gongu. Oriáš vystoupí z propasti.) Proč mě voláš, Jaghvalí?

JAGHVALÍ

Pomoz mi, prosím. Vezmi zpět svou kletbu a vrať život Damajantí. Odpusť mi můj hřích, nebo mě ztrestej, ale jí dej život! Prosím tě o to ve jménu našeho syna.

ORIÁŠ

Vrátím ti sestru, ale život za život! To dítě se nikdy nemělo narodit, bylo počato ze zrady. On je tu navíc! Obětuj ho!!

JAGHVALÍ

Ne, to ne! Nemůže za to, jak se narodil, proč by měl trpět nevinný!

ORIÁŠ

Je to má podmínka! Obětuj ho, splat' dávný dluh, a já zruším svou kletbu. *(Zmizí v propasti.)* Čekám!!!

JAGHVALÍ

(Pomalou přistupuje s dítětem k propasti.) Ať mě slunce sežehne na troud, na popel, vítr ať popel rozfouká, voda odnese, ať po mně nezůstane nic. Ani vzdech ani stín. Sbohem havrátku můj sladký! *(Položí dítě na zem.)* Život za život?

Vezmi si tedy můj! *(Skočí do propasti. Tma, ticho. Zvuk*

gongu, oheň, dým. Oriáš vynáší obě sestry z propasti.)

ORIÁŠ

Ve jménu syna, kterého nezradila, беру svou kletbu zpět a vracím vám život. Neboť život se nerodí ze smrti, ale z lásky. Pamatujte na to, sestřičky jiskřičky! *(Zmizí.)*

DAMAJANTÍ

Jaghvalí, podívej! To je přece ... *(V dálce je vidět postava.)*

JAGHVALÍ

(Bere do náruči dítě.) Jdi za ním, Damajantí, jdi. Tobě byl souzený.

DAMAJANTÍ

A ty?

JAGHVALÍ

Já mám svého chlapce. Už se ničeho nebojím. Sbohem, sestřičko!

(Damajantí odchází za Lavutou. V dálce dává sestře sbohem, mizí. Jaghvalí se za ní dívá. Tma.)

EPILOG

Jsou všude kolem nás.

Tajemné příběhy ze všech koutů světa.

Ale kdo ví, jak to bylo tenkrát za magických nocí, plných hvězd?

Třeba se náš příběh o Jaghvalí a Damajantí opravdu stal.

Kdo ví?

KONEC

AUGUST STRINDBERG

HRA S OHNĚM

Překlad: Josef Vohryzek ze švédského originálu (Leka med elden) vydaného nakladatelstvím Almqvist & Wiksell, Stockholm 1981.

Osoby: 3 muži (Otec, rentiér, 60 let + Syn Knut, malíř, 27 let + Přítel Axel, 26 let) + 3 ženy (Matka, 58 let + Snacha Kerstin, 24 let + Sestřenice Adéla, 20 let).

Místo děje: Zasklená veranda, zařízená jako přijímací pokoj v domě rentiéra v lázeňském místě.

V domě rentiéra a jeho ženy žije přes léto jejich syn malíř Knut se svou manželkou Kerstin a Knutova sestřenice Adéla. Jednoho dne, stejně jako tomu bylo před rokem, přijede na návštěvu Knutův přítel Axel, rozervanec, který se rozvedl se svou milovanou ženou. Svou předchozí návštěvu ukončil náhlým a nevysvětlitelným odjezdem. Knut si jej zdůvodnil tím, že se Axel zamiloval do Adély. Atmosféra

v domě vykazuje známky pohody a uvolněnosti, stejně jako ostražitého chování. V očích Adély se věci mají takto: *Je to divná rodina. Otec nečinný rentiér už deset let, syn nečinný rentiér od narození. Jedí, spí a čekají na odchod z tohoto světa. To čekání si zpřijemňují, jak se dá a jak to umějí. Vedou život bez cíle, postrádají tížádost, nejsou schopni vášnivého citu, zato tu je hodně z Šalamounova Kazatele. Všiml jste si, že se v tomhle domě každou druhou hodinu užije slov „To je špatný člověk“? Podává se to jako chleba - ke všemu. /.../ Kdo je chudý, nesmí mít žádné záliby, názory, vlastní vůli ani vášně. Kdo se bohatě vdá, ten si může dělat, co chce, chodit k prostřenému stolu, lehat si do ustlané postele a žít jako ču-ník – pořád, den za dnem!*

V jakoby nezávazných promluvách se vyjevují zamlžené spekulace o podivné náklonnosti Otce k Adéle, o zamilování se Axela do Adély, nedůvěřivost Otce k Axelovi a Kerstin, nevraživost Adély ke Kerstin, náklonnost Kerstin k Axelovi a Knuta k Adéle, o tom, že Kerstin žije v manželství bez lásky atd. Jakoby nad věcí se koketuje s žárlivostí a nevěrou, a to až do chvíle, kdy Kerstin uvidí Knuta jak líbá Adélu a vzápětí Knut přistihne Kerstin a Axela v situaci, z níž pro něj není zcela zřetelné, zda se chtějí prát, či si vyznávají lásku.

Kerstin: Knute, ty žárliš!

Knut: Mám dojem, že zacházíte příliš daleko. Ale je to zvláštní, žárším a přitom necítím závist ani zlobu. Mám toho člověka tak rád, že bych mu nedovedl nic odepřít. Nic!

Kerstin: Nic? To je silné slovo.

Knut: Ale je to tak. Je to bláznovství, je to zločin, nízkost, ale kdyby chtěl s tebou spát, dovolil bych mu to!

Kerstin: Ty jsi hrozný. Už jsem si od tebe vyslechla všelicos a hodně jsem snesla, ale...

Knut: Nemůžu si pomoci, ale je to tak. Víš, někdy mě pronásleduje představa, ať jsem vzhůru nebo spím, vidím vás, jak jste spolu; a netrpím tím, spíš z toho mám požitky, jako bych se díval na něco nádherného!

Kerstin: Ale to už překračuje všechny meze!

Knut: Třeba je to neobvyklé! Ale uznej, že je to zajímavé!

Kerstin: Někdy mám dojem, že se mě chceš zbavit!

Knut: Tomu sama nevěříš.

Kerstin: Někdy ano. Připadá mi, jako bys mi strkal Axela do náručí, abys měl důvod ke sporu a mohl se se mnou dát rozvést.

Knut: To je hloupost. Řekni mi, Kerstin, líbali jste se někdy?

Kerstin: Ne, na mou duši ne!

Knut: Slib mi, že až k tomu dojde, řekneš mi rovnou a bez okolků: tak a tak se věci mají.

Kerstin: Knute, prosím tě, měj rozum.

Knut: Právě, že ho mám. Nechci být podvedený manžel. Nerad bych se tě zříkal, ale raději to, než abys mě podváděla.

Kerstin: Už jsi skončil to kázání? Dobrá, tak můžu začít zase kázat já. Co máš s Adélou?

Knut: Jen to, o čem víš a schvaluješ.

Kerstin: Nevěru jsem nikdy neschvalovala.

Knut: To je něco nového. Ještě před chvílkou to bylo nevinné, a teď je z toho nevěra.

Kerstin: Docela tak jako před chvílí můj docela nevinný vztah k Axelovi.

Knut: Dnes třeba ještě nevinný, ale kdo ví, co se z něho vyklube zítra.

Kerstin: Tak počkej do zítřka.

Knut: Nechci čekat, až bude pozdě.

Kerstin: A co tedy chceš?

Knut: Nevím. Totiž vím. Chci to skončit. Pokud to má nějaký konec. Sami jsme si ty sítě upletli a teď z nich nemůžeme ven. Bože, jak já ho nenávidím, když tu není. A jakmile se ukáže a podívá se na mě těma velikýma očima, tak ho mám rád jako bratra, jako sestru, jako manželku! Že ty můžeš podléhat jeho vlivu, to už jsem pochopil, ale u sebe to nechápu. Snad je to tím, že jsem tu byl sám mezi ženskými tak dlouho, že jsem z toho zženštilý, a když ses do něho zamilovala, nakazilo to i mne. Ty ho zřejmě bezmezně miluješ a ani o tom nevíš.

Kerstin: To je lež! Jen se chceš vymluvit!

Knut: Tak jako ty!

Kerstin: Jako ty!

Knut: Jako ty! Já se zblázním!

Kerstin: To ráda věřím.

Knut: A nevzbuzuje to v tobě ani trochu soucitu?

Kerstin: Mám snad mít s tebou soucit, když mě tak mučíš?

Knut: Nikdy jsi mě nemilovala.

Kerstin: Tys mě nikdy nemiloval.

Knut: Tak a teď začala hádka, která nám vystačí až do smrti.

Kerstin: Tak to skončíme, dokud je čas. Jdi se vykoupat, ať se zchladíš.

Knut: Ty chceš být sama!

V tom přichází radostně Axel se zprávou, že na radu Adély sehnal pokoj naproti v domě. Z Knutova chování Axel pochopí, že o něm s Kerstin mluvili. Knut rozčilen odchází. Axel zůstane s Kerstin o samotě. Dojde k vzájemnému vyznání lásky. Kerstin plná vášně žádá Axela, ať žije v jejich domě. Axel to odmítá a navrhuje, aby svůj vztah přiznali Knutovi a požádali ho o radu, co mají dělat. Nejraději by spolu utekli. Axel sevře Kerstin v náručí a políbí ji. Vrací se Knut a Kerstin mu sdělí, že se s Axelem milují. Axel chce odejít, ale Kerstin mu to nechce dovolit, leda že by šla s ním.

Kerstin: (Vezme Axela kolem krku.) Nesmíš odjet, slyšíš!

Knut: (Vezme manželku za ruku a odtáhne ji od Axela.) Aspoň se chovejte slušně, dokud jsem tady. (Axelovi.) Poslyš, příteli, musíme se rychle nějak rozhodnout, protože za několik minut ohlásí gong snídani. Vidím, že vaše láska je nepotlačitelná, zatímco já tu svoji s určitým úsilím potlačit můžu. Pokračovat v soužití s ženou, která miluje jiného, by pro mě znamenalo polovičatost, protože bych měl trvale pocít, že žiju v mnohomužství. A proto ustoupím, ovšem s podmínkou, že dostanu záruku, že se s ní oženíš.

Axel: Nevím, čím to je, ale tvoje ušlechtilá nabídka mě pokořuje víc, než by mě pokořoval pocit, že jsem se dopustil zločinu v případě, kdybych byl Kerstin unesl.

Knut: Ano, tomu rád věřím. Ale mě pokořuje míň, když dám, než když se nechám oloupit. Máte na to pět minut, abyste se rozhodli. Tak tedy nashledanou za chvíli. (Odejde.)

Kerstin: Tak co?

Axel: Nevšimla sis, jak vypadám směšně?

Kerstin: Ne. Být čestný není směšné.

Axel: Ne vždycky, ale v tomhle případě se mi zdá, že ze všech nejmní směšný je manžel, a jednoho dne mnou budeš pohrdat.

Kerstin: A to je všechno, co mi v takovou chvíli chceš říct? Teď, když mezi námi nic nestojí a ty bys mě mohl s čistým svědomím sevřít v náručí, teď váháš?

Axel: Ano, váhám, protože tato otevřenost začíná působit jako drzost a čestnost dostává příchut' bezcitnosti.

Kerstin: Ale!

Axel: Zdá se mi, že všechn ten zápach hniloby, který jsem v tomhle domě cítil, ten pochází od vás.

Kerstin na to reaguje hystericky, vrhne se na pohovku a dovolává se lékaře. Axel utíká z domu. Zazní gong svolávající rodinu k snídani. Knut žádá Otce, aby odvedl jeho ženu ke stolu. Sám chce odvést Adélu. Otec mu odpovídá: Ne, Kerstin si nech pro sebe. Opona.

V letech 1888 -1892 napsal August Strindberg pro svou experimentální scénu devět jednoaktovek. Od prosince 1888 do března 1889 první tři – *Ta silnější, Pária, Samum*, další čtyři na jaře 1892 – *Debet a kredit, První varování, Před smrtí, Mateřská láska*, a poslední dvě, komedii *Hra s ohněm* a tragédii *Pouto* dokončil v srpnu a září téhož roku. V článku

O moderním dramatu a moderním divadle (1889), nastínil svůj postoj k jednoaktovce: „...každý divadelní kus jako by byl ve skutečnosti napsán kvůli jediné scéně a celá tvůrčí činnost autora jako by se soustředila jen na tuto jedinou scénu, která zaměstnává jeho mysl za strašlivých bolestí...“ . Jednoaktovka představovala toto soustředění na vrcholnou scénu a navíc zcela pragmaticky, s ohledem na autorovy tíživé finanční problémy, šetřila herci i výpravou. Důraz měl být kladen na psychologii děje.

Hra s ohněm je dnes považována za Strindbergovu nejzdařilejší komedii, zejména pro své svižné a vtipné dialogy. V lenivé nudné atmosféře ze života vyšší středí třídy vzplane a vzápětí uhasne erotický náboj, uvážlivý manžel vítězí, marnivá žena je pokořena. I v tomto případě je snadné nalézt paralelu v autorově životě.

Strindberg si při psaní nevěděl rady, jak zdůvodnit, proč Axel náhle opustí Kerstin, místo aby jí nabídl sňatek. Jeden z nápadů (uchovaný v rukopise), spočívající v tom, že Kerstin je těhotná, později sám zavrhl. Druhý, uplatněný v německém překladu z roku 1893, staví na dopise, který si Axel zapomněl v kapse a nepřečetl. Z dopisu vyplývá, že mu byl zamítnut rozvod, a nový sňatek tudíž není možný.

Premiéru měla *Hra s ohněm* v Berlíně 3. prosince 1893. Ve Švédsku byla publikována až v dubnu 1897 a poprvé uvedena 3. května 1907 na soukromém soaré v restauraci Grand, kde Přítel Axela ztvárnil později světově proslulý filmový režisér Mauritz Stiller. Krátce poté byla uvedena oficiálně 31. ledna 1908 ve Strindbergově Intima teatern. Představení bylo fiasko. *Hra s ohněm* však slavila úspěch na mnoha jiných scénách a na jevišti se později uplatnila podstatně častěji než *Pouto*. Pro rozhlas ji roku 1947 upravil Ingmar Bergman. Do češtiny byla přeložena až roku 1925, hrána nebyla nikdy.

Text uvedené hry vyšel knižně, vydal jej Divadelní ústav Praha v roce 2000 v souborném vydání her Augusta Strindberga nazvaném *Hry I*. Lze jej objednat na adrese: Divadelní ústav, knihkupectví Prospero, Celetná 17, 110 00 Praha 1, tel./fax: 224 809 156, e-mail: prospero@divadlo.cz, <http://www.divadlo.cz/prospero>. Cena 330,- Kč.

*Dramaturgický pozorník připravil
a s použitím Poznámky ke vzniku hry od Dagmar Hartlové
napsal Milan Strotzer*

AUGUST STRINDBERG

POUTO

Překlad: Josef Vohryzek ze švédského originálu (Bandet) vydaného nakladatelstvím Almqvist & Wiksell, Stockholm 1981.

Osoby: 9 mužů (Okresní soudce, 27 let + Pastor, 60 let + Baron, 42 let + Notář + Krajský žalobce + Četník + Advokát + Sedlák Alexandersson + Mlatec) + 3 ženy (Baronka, 40 let + Děvečka Alma Jonssonová + Dojička) + 12 porotců, lidé. Velké a větší role jsou označeny věkovým určením postav.
Místo děje: Soudní síň.

Aktovka *Pouto* je situována do soudní síně. Líčí dvě soudní stání, především však soudní proces rozvodu manželství barona a baronky Sprengelových. Před soudním stáním se manželé domluví na podmínkách rozvodu, zejména na tom, že se před soudem nebudou osočovat, aby uchránili svého syna Emila od případného nežádoucího odloučení od obou rodičů. Z dialogů předcházejících soudnímu líčení, především pak z hovoru Pastora (přisedící u soudu) a Okresního soudce se dozvídáme, že soudce je naprostý nováček v oboru, ale především, že zákony jsou zastaralé a značně nedokonalé. To také prokáže první souzený případ, kdy je potrestán okrádaný pokutou, zatímco zlodějka nikoli, respektive pouze tím, že musela zaplatit svému protřelému advokátovi.

Podobné obrácení žalující strany v obviněnou se přihodí hned v začátku soudního stání ve věci rozvodu Sprengelových. Navzdory předchozí domluvě se manželé začnou před soudem osočovat. Posléze dojde k vzájemnému obvinění z nevěry, kterou Baronka může a Baron nechce prokázat. Baronka, aby dosáhla svého cíle, tj. prisouzení syna do její péče, je připravena i křivě přísahat. Baron její přísahu odvrátí poukázáním na to, že se stala stranou žalující, která žalobu nepodává pod přísahou. Soud se musí poradit.

V přestávce soudního jednání Baron s Baronkou nalézají společnou řeč, dochází mezi nimi dokonce k zvláštnímu způsobu vyznání lásky a k uvědomění si odpovědnosti vůči synovi, který je jim poutem, jež, jak říká Baron, svazuje jejich duše, ať chtějí či nechtějí, a proto se nemohou rozejít ani v případě, že k rozvodu dojde.

O přestávce současně hovoří Okresní soudce s Pastorem. Soudce zjišťuje, že snaha dosáhnout spravedlnosti a rozpoznat pravdu je zcela beznadějná. Chce složit svůj úřad. Pastor mu to rozmlouvá a varuje ho před krokem, který by zničil jakoukoliv soudcovu kariéru. K soudci přichází veřejný žalobce a ohlašuje okradeného sedláka Alexanderssona z první souzené pře za svědka proti baronce Sprengelové.

Líčení pokračuje. Alexandersson nemůže své svědectví dokázat. V tu chvíli Baron zasáhne a předloží důkaz sám v podobě barončiny milostné korespondence. Baronka se snaží spor odvést k řešení finančního vyrovnání, ale tato snaha se obrací v její neprospěch. Soudce vyzve porotu, aby se odebrala k poradě. Baron v pauze hovoří s Baronkou.

Baron: ...Tvá odvaha je odvaha odsouzenice na smrt. – A až odtud odejdeš, zhrouť se. Pak nebudu po ruce, abys na mě naložila svůj žal a vinu, a budeš mít výčitky svědomí. Viš, proč jsem se nezabil?

Baronka: Nemáš odvahu!

Baron: Ne! Není to ze strachu před věčnými mukami – na to nevěřím – ale protože jsem uvažoval takhle: když ti svěří dítě, do pěti let je s tebou konec, to co řekl lékař, a pak by dítě zůstalo bez otce i bez matky. Představ si, že by byl náš syn na světě úplně sám!

Baronka: Pět let! To je lež!

Baron: Za pět let! Pak dítě stejně dostanu já, ať chceš nebo nechceš.

Baronka: Ne! Pak s tebou mí příbuzní zahájí proces a o dítě tě připraví! Nezemřu, i když budu po smrti!

Baron: Zlo neumírá! To je pravda! Ale můžeš mi vysvětlit, proč mi dítě nepřeješ a proč dítěti nepřeješ mne, když mě potřebuje? Je to jen zloba, pomstychtivost, a přitom tím trestáš dítě.

/Baronka mlčí./

Ty ani nevíš, že jsem řekl faráři, že máš asi pochybnost o původu dítěte, proto mi je nechceš přenechat, abych si štěstí nevystavěl na falešném základě. Na to mi odpověděl: Ne, tak ušlechtilý důvod ji přisuzovat nemohu. Podle mě ani sama nevíš, proč na tom tvrdošíjně lpíš, ale je to zápas o přežití, který nás nutí se nevzdávat. Náš syn má tvé tělo, ale mou duši, a tu nezahubíš. Skrze něho budeš mít i mě, když to budeš nejmíň tušit; skrze něho se k tobě vrátí mé myšlenky, mé sklony, mé vášně, a proto ho budeš jednoho dne nenávidět tak, jako nenávidíš mne! Toho se bojím!

Baronka: Zdá se, že máš pořád strach, že připadne mně!

Baron: Jako matka a jako žena máš nade mnou u těchto pánů soudců převahu a spravedlnost sice hraje v kostky se zavázanýma očima, ale do kostek je vždycky zapuštěno trochu olova.

Baronka: Dovedeš říkat zdvořilosti ještě ve chvíli rozchodu, možná ke mně necítíš takovou nenávist, jakou předstíráš?

Baron: Upřímně řečeno nenávidím asi spíš svou vlastní hanbu než tebe, přestože i tebe nenávidím. A proč tahle šílená nenávist? Třeba jsem zapomněl, že máš na krku čtyřicítka a že v tobě začíná klíčit muž. Možná, že jsem toho muže vycítil v tvých polibcích, v tvých objetích a že mě odpuzuje!

Baronka: Možná! Velkým zármutkem mého života bylo – a to ty nevíš – že jsem se nenarodila jako muž.

Baron: Možná, že z toho vzešel i zármutek mého života! A teď se mstíš za rozmar přírody tím, že chceš ze svého syna vychovat ženu! ...

Dialog mezi manželi pokračuje. Pramení z něj nedůvěra jednoho k druhému, zpochybnění smyslu přísah, závazků a společných pout. Navzdory tomu Baronka navrhne svému muži, aby jel ihned domů a odvedl syna ke své matce s tím, že pak uprchnou, někam hodně daleko. Bojí se, aby nevzal soud svým rozhodnutím dítě oběma. Baron ji uposlechne.

Barončina obava se ukázala oprávněnou. Porota rozhodla, aby bylo dítě odňato oběma rodičům. Soudce se na radu Pastora zachová tak, že navrhne podle svého přesvědčení, u vědomí toho, že jej porota přehlasuje a on bude mít čisté svědomí, aby bylo dítě svěřeno do péče matky. Vynesení rozsudku zachytí Baron na chodbě při svém návratu do soudní síně a proti rozsudku se ohradí. Soudce jej poučí, že se může odvolat k dvornímu soudu. Poté vyzve členy poroty k odchodu k prohlídce fary, aby mohl být projednán spor fary s finanční komisí obecní správy.

Baronka se ptá Barona, kde je syn Emil. Baron ji sdělí, že své matce nedůvěřuje, a proto ho odvedl na faru ke knězi, jedinému spolehlivému barončinu nepříteli. Udělal to proto, že vyčetl z barončina pohledu, že by mohla zabít sebe i své dítě. Teď jejich syna čeká výchova u sedláků, jejichž nevzdělanost a sprosté způsoby dítě pomalu ubijí. Baron za to dává vinu Baronce. Ta se ohrazuje: „Stvořila jsem snad sama sebe? Vložila jsem do sebe zlé sklony, zasela nenávist

a divoké vášně? Kdo mi upřel sílu a vůli je potlačit? Když se teď na sebe dívám, tak je mi sama sebe líto! Není to tak?“ Baron jí přitakává a rekapituluje ve svém závěrečném monologu jejich snahy vyhnout se překážkám, které ohrožují manželství: „... žili jsme jako manželé, aniž jsme byli sezdáni... Ale přesto jsme se dostávali do sporů a kromě toho jsme se zříkali nejvyššího potěšení života, jímž je úcta mezi lidmi, a tak jsme se tedy vzali. Ale chtěli jsme společnost a její zákony přelstít, nedali jsme se seždat, ale vytvořili jsme si občanské manželství; nechtěli jsme být jeden na druhém závislí – nechtěli jsme mít společné peníze, nechtěli jsme jeden druhému patřit po právu vlastnickém, a tak jsme se dostali znova do starých kolejí! Beze sňatku a s manželskou smlouvou. Rozpadlo se to! Prominul jsem ti manželskou nevěru a kvůli dítěti jsme žili ve svobodné odluce – v takové volnosti! Ale mne omrzelo představovat lidem milenku přítele jako svou ženu – a museli jsme se dát rozvést! Víš co? Víš, proti komu jsme bojovali? Ty ho nazýváš Bohem, já tomu říkám příroda! A tenhle vládce nás dohnal k nenávisti, tak jako jiné dovádí k lásce. A teď jsme odsouzeni k tomu, abychom se zraňovali, dokud v nás bude jiskra života.“

Monolog uzavírá chmurná vize budoucnosti: „Další proces před odvolacím soudem, vrácení případu nižší instanci, posouzení od církevní rady, výrok kapituly, výnos nejvyššího soudu! Pak přijde mé podání ombudsmanovi, má žádost o poručníctví, tvé stížnosti a protižaloby. Z popraviště na popraviště! A milosrdného kata nenajdeme! Přivedeme statek na mizinu, to nás ekonomicky zruinuje, a zanedbáme výchovu dítěte! Proč dvěma takovým ubohým životům neudělat konec? Od toho nás zdržuje dítě! – Ty pláčeš, ale já nemůžu! Ani když pomyslím na dnešní noc, která nás čeká ve zpuštěném domě! A ty, chudáčku, se máš vrátit domů k matce! K matce, kterou jsi s takovou radostí opouštěla, abys přišla do vlastního! Zase se máš stát dcerou...“

Veškerou Strindbergovu pozornost v době sepsání jednoaktové tragédie *Pouto*, tedy v pozdním létě roku 1892, zaměstnávalo rozpadlé manželství se Siri von Essen. V tomto dramatu se zabývá samotným rozvodovým řízením.

I Strindbergovo manželství, stejně jako u Barona a Baronky, bylo velmi racionálně pojato včetně předmanželské smlouvy o svobodě partnerů, ale skutečnost navzdory všem smlouvám dovádí manžele v obou případech k rozmršce, nenávisti, ponižujícímu rozvodovému řízení, ztrátě dítěte. Zde se poprvé nápadně projevuje pozdější Strindbergova teze o chudáku člověku, kterým zmítá láska, zlý osud, život, příroda, vyšší síly, jímž se neubrání, kde je pouhou obětí. Drama je podle naturalistického schématu vystavěno jako věrohodné soudní přelíčení, třebaže Strindberg podržuje pravidla procesu uměleckým hlediskům a mnohdy se dopouští zkreslení a nepřesností.

Premiéru měla hra v Berlíně, Max Reinhard ji uvedl v březnu 1902 v Kleines Theater společně s *Tou silnější*, a od té doby se hrála v Německu mnohokrát. Do Švédska se dostala až 31. ledna 1908, kdy ji Strindberg uvedl v Intima teatern společně s *Hrou s ohněm*, a dočkala se padesáti repríz. Stejný úspěch

měla i roku 1915, kdy byla uvedena na královské stockholmské scéně Dramaten, i při dalších inscenacích. Vřelého přijetí se tomuto dramatu dostalo v cizině, zejména v Dánsku, ale třeba i v Budapešti.

Oproti *Hře s ohněm* bylo *Pouto* od počátku přijímáno příznivě. Drama totiž bylo mnohdy chápáno jako kritika soudnictví a metod dokazování. Na české scéně nebyla nikdy uvedena, nebyla dokonce ani přeložena do češtiny. První překlad pořídil až Josef Vohryzek pro souborné vydání Strindbergových her.

Text uvedený hry vyšel knižně, vydal jej Divadelní ústav Praha v roce 2000 v souborném vydání her Augusta Strindberga nazvaném *Hry I.* Lze jej objednat na adrese: Divadelní ústav, knihkupectví Prospero, Celetná 17, 110 00 Praha 1, tel./fax: 224 809 156, e-mail: prospero@divadlo.cz, <http://www.divadlo.cz/prospero>. Cena 330,- Kč.

*Dramaturgický pozorník připravil
a s použitím Poznámky ke vzniku hry od Dagmar Hartlové
napsal Milan Strotzer*

AUGUST STRINDBERG

MISTR OLOF

Překlad: Libor Štukavec ze švédského originálu (*Mäster Olof*) vydaného nakladatelstvím Almqvist & Wiksell, Stockholm 1981.

Osoby: 23 mužů (*Mistr Olof*, 30 let + Gert knihtiskař, cca 50 let + Gustav Vasa, 27 let + Hans Brask, cca 50 let + Måns Sommar, cca 40 let + Lars Siggeston, maršálek, cca 50 let + Laurentius Andreae, cca 50 let + Laurentius Petri, 24 let + Hans Windrank, kapitán lodi, cca 40 let + Muž ze Smälandu + Němec + Dán + Mårten, cca 32 let + Nils + Hostinský + Nosič mrtvol + První žák + Druhý žák + Kostelník + Sluha, cca 45 let + Dohližitel + Měšťan + Šlechtic) + 4 ženy (*Paní Kristina*, cca 55 let + Kristina, Gertova dcera, cca 20 let + Žena ; Měšťanka + Kostelníkova žena) a vedlejší postavy.

Místo děje: Křížová chodba katedrální školy + pivnice + sakristie + zámecký sál s galerií + Olofova pracovna + ložnice Olofovy matky + hřbitov u kláštera + předsíní kostela.

Historická hra *Mistr Olof* (*Mäster Olof*), první z dramatu, která Strindberg věnoval švédským dějinám, vznikla roku 1872. Byla napsána prózou, nikoliv veršem, jak bylo tehdy zvykem tento žánr pěstovat. Autor ji vytvořil jako tříadvacetiletý. Protože s ní neuspěl, přepracoval ji po zkrácení opět do prozaické podoby a posléze převedl do veršů. Tato veršovaná verze byla vydána v roce 1878, avšak i ona zůstala bez odezvy. Na scéně stockholmského Nového divadla se hrála prozaická verze až v roce 1881, kdy se dočkala i knižního vydání. Královské divadlo uvedlo hru v roce 1890 ve veršované podobě. Pak si hra – především ve svém prozaickém rouše – cestu do švédských divadel našla. Skladatel Tor Aulin (1866 – 1916) k ní složil orchestrální suitu a v roce 1983 byla zfilmována.

Časový rámec dramatu je dán událostí po nástupu krále Gustava Vasy na švédský trůn v roce 1523, kdy se skončilo přes sto let trvající období tzv. Kalmarské unie, sjednocující všechny skandinávské země pod dánskou vládou. Ve Švédsku tehdy šlo jednak o definitivní vymanění země z područí Dánů a z vlivu německé obchodní společnosti Hanzy, jednak o odtržení domácí církve od Říma, tedy o uskutečnění reformace v Lutherově duchu. Aktéry zmíněného historického zápasu, jak jej hra zrcadlí, jsou převážně osoby, které známe z dějin této severské země. Konflikt se promítá do postav náboženského idealisty Olafa Peterssona, známého jako Olaus Petri nebo mistr Olof, a politického pragmatika krále Gustava Vasy, dvou nejvýznamnějších osobností doby. Prvý byl nositelem reformačních myšlenek o obnově náboženského života, spoluautorem prvního švédského překladu bible, stěžejním představitelem soudobé kultury a po jistou dobu královým sekretářem, druhý zakladatelem moderního švédského státu a strůjcem jeho politické a ekonomické nezávislosti. Hra ukazuje oba bez romantické glorioly v realistickém, ne vždy příznivém světle. Olof se pod tlakem událostí ztotožní se zastánci radikální reformace v ohledu duchovním i světským, jak o ni usilují novokřtenci s Gertem knihtiskařem v čele. Nakonec je však reformátor pod královým vlivem nucen ze svých záměrů slevit a v očích některých se změní ve zrádce nového hnutí. Obratnému politikovi Gustavu Vasovi totiž nejde o náboženskou nápravu, nýbrž o politickou moc, která není ochotna brát ohled na ideály, etiku či dokonce lidské životy. Reformační zanícení mladého kněze je mu pouze dočasným pomocníkem k dosažení tohoto cíle. Vnitřní vývoj Olofa od nadšení k tragickému pokoření je jednou z nejlepších stránek hry, kterou se jeho postava stává nefalšovaně skutečnou. Stejně věrohodný je jeho protihráč Gustav Vasa. Nemalý význam přitom hraje Strindbergův jadrný jazyk a barvitě realistické scény.

Spád dialogů a plastické scénické obrazy semknuté do jakési kroniky nasvědčují tomu, že na mladého Strindberga výrazně zapůsobil Shakespeare, jehož dílo nedlouho před vznikem hry vyšlo ve švédském překladu. Najdeme zde rovněž vliv dramatické tvorby Goethovy a Schillerovy, nemluvě o ideových stopách Kierkegaardových. Netradičně kritický pohled na události a historické procesy, které hra zobrazuje, je jistě výsledkem autorova nikoliv povrchního zamyšlení nad významem reformace pro Švédsko i pro Evropu. Postava Olofa však také zrcadlí existenciální a dobové otázky, které Strindbergovi tanuly na mysli na začátcích jeho umělecké kariéry a přerostly pak do jeho další tvorby. Máme na mysli úlohu jednotlivce ve společnosti, spor ideálu a skutečnosti, povahu a možnosti mezilidských vztahů apod. (Scény s Olofovou manželkou Kristinou jsou např. zárodkem všech manželských diskuzí jeho budoucí tvorby.) Vypovídají o tom i následující řádky ze Strindbergovy autobiografie *Syn služby*: „*Za historickými osobnostmi se měl skrývat autor: v postavě Olafa Petri měl vystupovat jako idealista, v Gustavovi Vasovi jako realista a v novokřtenci Gertovi jako komunard.*“ Vzdor námitkám vůči některým historickým nepřesnostem je *Mistr Olof* prvním velkým dramatickým dílem, které ve Švédsku vzniklo.

Na českých jevištích hra uvedena nebyla.

Libor Štukavec

Text uvedené hry vyšel knižně, vydal jej Divadelní ústav Praha v roce 2000 v souborném vydání her Augusta Strindberga nazvaném *Hry I.* Lze jej objednat na adrese: Divadelní ústav, knihkupectví Prospero, Celetná 17, 110 00 Praha 1, tel./fax: 224 809 156, e-mail: prospero@divadlo.cz, <http://www.divadlo.cz/prospero>. Cena 330,- Kč.

Dramaturgický pozorník připravil
Milan Strotzer

NOVINKY

SVĚTOVÉ DRAMATIKY

JON FOSSE

JMÉNO

NOC ZPÍVÁ SVÉ PÍSNĚ

JON FOSSE

Norský dramatik se narodil roku 1959 v Haugesundu, v současnosti žije v Bergenu. Studoval sociologii, filozofii a literární vědu v Bergenu. V mládí byl rockovým kytaristou a novinářem na volné noze. Přednášel na Akademii tvůrčího psaní. Většinu svého života se živí jako spisovatel z povolání. Píše jazykem nynorsk, druhým oficiálním norským jazykem. Debutoval v roce 1983 románem *Červeně, černě* a od té doby napsal třicet knih. Věnuje se rozličným žánrům a formám. Obdržel několik literárních cen a jeho díla byla přeložena do mnoha jazyků. Jeho hry byly postupně uvedeny na scénách po celé Evropě. Pracuje také jako překladatel. Jako dramatik debutoval roku 1944 hrou *A nikdy se nerozejde*, kterou napsal v rámci Bergenského projektu pro Národní scénu v Bergenu. Následovaly hry *Jméno* (1995), *Někdo přijde* (1996), *Dítě* (1996) a dosud dalších 11 titulů. Zatím poslední Fosseho hra *Variace na smrt* měla v Národním divadle v Oslo premiéru na podzim roku 2001.

Témata svých her nachází Fosse převážně v rodinných vztazích. Pro jeho texty je charakteristický úzký okruh jednajících osob nazývaných většinou pouze křestními jmény, osobními zájmeny, nebo dokonce jen rodinným označením. Fosseho zajímá především problém komunikace uvnitř rodiny. Jeho postavy spolu neustále hovoří, mnohdy jsou to však jen vyprázdněná klišé. Jejich repliky se navíc míjejí a často se zdá, že na sebe vzájemně nereagují.

Opticky připomínají dramatikovy texty nápadně texty básnické. Tohoto účinku je dosaženo jednak organizováním textu do krátkých řádků připomínajících verše, jednak absencí téměř jakékoli interpunkce. Strukturálně připomínají texty také hudební skladbu. Charakteristickým rysem je opakování replik nebo celých částí textu, které vytváří rezonanční

efekt podobně jako repetice v písni.

Jon Fosse je považován za jednoho z předních norských spisovatelů. Po Ibsenovi je nejhranějším norským dramatikem na evropských scénách. Například hru *Jméno* uvedlo v sezóně 2001/2002 dvaadvacet divadel z celé Evropy.

JMÉNO

Překlad: Karolína Stehlíková.

Osoby: **3 muži** (Chlapec – kolem 20 let, Otec – kolem 55 let, Bjarne – kolem 20 let) **a 3 ženy** (Dívka – kolem 20 let, Sestra – o něco méně než 20 let, Matka – kolem 50 let).

Místo děje: Obytná místnost domu.

Pro obě hry, *Jméno* i *Noc zpívá své písně*, platí vše výše uvedené v textu o autorovi. Děj her je prostý, nekomplikovaný, komplikovaná je komunikace postav, které jakoby se neposlouchaly, často nelogicky opakují své repliky, čímž se zvyšuje nervózní atmosféra dramatických situací, potažmo her.

Hra *Jméno* se odehrává v obyčejné norské rodině. Dívka přijíždí domů, k rodičům, odněkud kde delší čas žila. S rodinou moc v kontaktu nebyla, jen trochu s Matkou. Jen Matka také ví, že Dívka přijíždí těhotná. Od Matky o tom ví Sestra, ale Otec to do setkání s Dívkou, tj. svou dcerou, neví. Dívka přijíždí sama, rozzlobená na svého přítele, který nepřišel s ní, ale až za chvíli po ní. Neustále ho kritizuje a provokuje, není spokojená s tím, jak se k ní chová. Nejprve se setkává se Sestrou, která se snaží být ostatním prostředníkem v komunikaci. Více či méně úspěšně. Postupně se domů vrací unavený Otec, který se o dceřina přítele moc nezajímá, a Matka, která je nemocná, bolí ji noha a i proto komunikuje omezeně. Rozhodně nejde o vzájemně vstřícné setkání rodiny a hosta, ačkoliv náznaky vstřícnosti jsou patrné u všech. Zní to podivně, ale je to tak. Dívka má velmi brzy родit, přitom ještě nejsou s Chlapcem domluveni na jméno pro dítě. Nejsou schopni se domluvit. Po nějaké době přichází do domu na návštěvu Bjarne, Dívčin přítel z dětství. K němu se Dívka chová nápadně mile a vstřícně. Chlapec na to reaguje odchodem, ale odchází i Bjarne. Nevíme, zda se některý z nich vrátí.

Pro přiblížení textu uvádím ukázky ze začátku a konce hry včetně grafické podoby:

Dívka: To se mnou taky nemohl

přijet sem

Ale jemu je to jedno

Klidně jsem mohla

Odmlčí se. Lehne si, pokouší se najít si vhodnou polohu, ale leží se jí nepohodlně, a tak se posadí.

Je mu to jedno

Vstane a jde k oknu, hledí ven do pološera.

Ale už by tu měl být. /.../

Musela jsem jet sama autobusem

jenom proto že on
Odmlčí se. Krátká pauza.
 A matka co pořád dotírá
 Musí o všem mluvit
 Nemůže spát
 říká
 A já teď budu babičkou
 říká
 /.../

Dívka: Myslím, že si půjdu lehnout

Bjarne: Ano

Dívka: Však on se jistě zase vrátí

Vstane, jde k oknu, zastaví se a hledí do tmy.

Bjarne: Já

Odmlčí se. Vstane.

Dívka: Kam jdeš

Trochu ustrašeně, hledí na Bjarneho.

Bjarne: Měl bych jít domů

Dívka přikývne

Ale

Zmlkne. Jde ke dveřím do chodby a otevře je.

Dívka: On se nejspíš vrátí.

Směje se

A jestli odešel nadobro

Tak můžu svého syna pojmenovat Bjarne

Směje se. Pauza.

NOC ZPÍVÁ SVÉ PÍSNĚ

Osoby: 3 muži (Mladý muž – kolem 25 let, Otec – jeho otec, kolem 55 let, Baste – kolem 25 let) a 2 ženy (Mladá žena – kolem 25 let, Matka – matka Mladého muže, kolem 55 let).

Místo děje: Obývací pokoj s pohovkou, křeslem, konferenčním stolem atd. Velké okno.

Mladá žena a Mladý muž jsou manželé. Mají nedávno narozené miminko. Žena je na mateřské dovolené, svému muži vyčítá, že se málo snaží, jen sní o tom, co udělá, ale ve skutečnosti jen čte. Jeho vlastní knihu všechna nakladatelství odmítají. Bojí se chodit mezi lidmi, všechno musí vyřizovat ona. Jsou jakoby odříznuti od světa, s nikým se nestýkají, protože Mladý muž s nikým neumí komunikovat. Návštěvy se jim vyhýbají.

Přicházejí rodiče Mladého muže podívat se na vnuka. Jejich návštěva je nepřírozně krátká a rozpačitá. Nevědí, jak vzájemně komunikovat, rodiče se po chvíli vymluví a odejdou. Mladá žena oznámí večer manželovi, že půjde ven s kamarádkou, on slibuje, že se postará o dítě. Žena se v noci vrací, vyjde najevo, že byla s milencem, ne s kamarádkou. Je rozhodnuta od manžela odejít, balí si věci. Později přijde její milenec Baste a popohání ji. Mladý muž je s tím smířen. Žena na poslední chvíli váhá, chce zůstat, protože manžel se o sebe nedokáže postarat. Baste ji přemlouvá. Mladý muž se mezitím ve vedlejším pokoji zastřelí.

Mladý muž: Jen jsem tu seděl
 Chodil dokola a
 Jezdil s kočárkem
Zasměje se
 Čekal na tebe
Pohlédne na ni, směje se
 Ale kde jsi tedy byla
 Nemůžeš mi něco říct
Tázavě
 Byla jsi s Marte

Mladá žena: *Přikývne, poněkud ustrašeně*

Ano

Mladý muž: Aha.

Trochu zneklidní, pohlédne na ni

Ale ne to je hloupé

Mladá žena: Proč

Mladý muž: Ne já nemůžu

Bylo by to příliš hloupé

Mladá žena: Řekni to

Mladý muž: Ne já nemůžu

Mladá žena: Proč ne

Mladý muž: *Pohlédne na mladou ženu, konstatuje*

Ty jsi nebyla s Marte

Mladá žena: *Napije se trochu vína*

No tak jsem tedy nebyla

Tys

Zmlkne

Mladý muž: A nikdo tomu taky

Nevěřil

Mladá žena: Ne

Vážně ne

Ne

Tak dobrá

Mladý muž: Mám tě totiž od Marte pozdravovat

Reznovaně

Nelži

Proč musíš lhát

Mladá žena hledí k zemi. Pauza.

Takže ty jsi nebyla s Marte

Ona ti totiž volala

Chvíli potom cos odešla

Pauza

Text hry vyšel knižně, vydal jej Divadelní ústav v Praze v roce 2002. Lze jej objednat na adrese: Divadelní ústav, knihkupectví Prospero, Celetná 17, 110 00 Praha 1, tel./fax: 224 809 156, e-mail: prospero@divadlo.cz, **http://www.divadlo.cz/prospero**. Cena 70,- Kč.

Dramaturgický pozorník připravila a napsala

Pavla Morávková

Autobiografické údaje byly čerpány ze statě

Karolíny Stehlíkové

z vydání hry v edici Divadelního ústavu v Praze

Současná hra